

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט
שיעור 103 - הרב יהודה גלעד

שיעור ימי עיון ומדעים כל השנה גם במתחם התנ"ך
www.hatanakh.com

הרצונות

מורה פנימי
2 א ב

ג. הרב סאלוב'צ'יק קהל חיד דבוק

א. היהדות לחוף מבטחים בעולם שסוע ומבוהר על ידי יסורי-קיום ובקשה מענה לחידת-פלאים של הסבל השולט. למראית-עין. — שלטון בלי מצרים, הגיעה לידי נסוח חדש והגדרה חדשה בנוגע לבעיה זו. פשוט בהם מן ההרחבה וההעמקה גם יחד. העמדת שאלת הסבל, טוענת היהדות, אפשרית היא בשתי דימנטיבות נפרדות: גורל ועוד. היהדות הבחינה תמיד בין קיום גורלי לקיום יעודי. בין ה"אני" ל"ידי-הגורל ל"האני" בן-היעוד. בהבחנה זו צוטנה תורת הסבל של...

קיום גורלי — כיצד זהו קיום מאונס, בבחינת "על כרחך" אתה חייב פנים עובדתי, שלוב בשרשרת חוקיות-מבנית, נטולת-משמעות, כיוון ותכלית ומשועבד לכחות סביבה שלתוכה נדחף היחיד על-ידי ההשגחה מבלי שנמלכה בו עובר לדחיה זה. דמות אובייקט להיאגני הגורלי, כאובייקט הוא מופיע כעשוי ולא כעושה.

ק. היהדות, עם גישתה הרצואליסטית לאדם ולמעמדו בתוך המציאות, הבינה, כי הרע לא ניתן לטישטוש ולחיפוי, וכי כל נסיון להפחית ערכם של הניגוד והסילוג שבקיום לא יביא את האדם לא לידי מנוחת-הנפש ולא לידי תפיסת-הסוד האכסטיסטי ציאלית. הרע הוא עובדה שאין להכחשה. ישנו רע, ישנו סבל וישנם יסורי-שואל והומה בעולם. מי שרוצה להטעות את עצמו על ידי היסח-הדעת מן הקרע שבחוויה ועל ידי רומנטיזציה של חיי-האדם, אינו אלא שוטף והוחה היותו, אי-אפשר להתגבר על מפלצת הרע במחשבה פילוסופית-ספקולטיבית. לכן הכריעה היהדות, כי תאדם, השקוע במעמקי גורליות קפואה, לשוא יבקש את פתרון בעיית הרע בתוך מסגרת המחשבה הספקולטיבית, כי לעולם לא ימצאנה. רדי"י כי עדותה של התורה על היצור שהוא טוב מאד, אמיתית היא! אולם אין, זה אמור אלא מבחינת ההצצה האינסופית של היוצר. בהסתכלות החלקית שלי האדם השובי אין הטוב המחולט שביצירה נשחף, הניגוד בולט ביותר ואינו נתפס בביטול. ישנו רע שלא ניתן לפירוש ולהבנה. רק תפיסת העולם בשלמותו יכולה לאפשר לאדם את ההצצה לתוך מהות הסבל. אבל כל זמן שהשגת האדם מצומצמת ומסורסת היא, ואין הוא רואה אלא קטעים בודדים בדרמה הקוסמית ובעלילה הכבירה של ההיסטוריה, אי-אפשר לו לחדור לתוך כבשונן של הרע ולהכין-הסבל. משל, למה הדבר דומה? לאדם המסתכל בשטיח נהדר, מעשה-החשב, שצויר מרהיב-עין רקום עליו, — מצדו השמאלי, האם הבטח בו תיהפך מקור חוויה איסטיטית נשגבה? לדאבוננו הגדול, אנו רואים את העולם מסטרו השמאלי, לפיכך אין בידנו לתפוס את מסגרת החוויה הכל-כוללת שרק בחוכה אפשר לגלות את תכניה ומותה של פעולת הקב"ה.

בקיצור, ה"אני" הגורלי שואל שאלה עיגית-מטפיסית ביחס לרע, ושאלה זו לא ניתנה לפתרון ואין עליה תשובה.

ג. בדימנטיה השניה של-קיום האדם — היעוד — לובשת שאלת-הסבל צורה חדשה. קיום יעודי — כיצד זהו קיום פעיל כשאדם ניצב לעומת הסביבה, שהושלך בה. מקור הבנת יחודו וסגולתו, חירותו ויכולתו שלא לקפח במאבקו עם התוך את עצמותו ועצמאותו, איסמה ה"אני" היעודי היא: "על כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה מת; אבל כרצונך, החפשי אתה ח"י. האדם נולד כאובייקט, מת כאובייקט, אבל ביכולתו לחיות כסובייקט. כיצד ומחשבו, המטביע על חיי את חותמו האינדי-בידואלי והתורג מן האבסטרקטיות אל הפעילות היצרנית. תעודתו של האדם בעולמו, על פי היהדות, היא להפוך גורל ליעוד. קיום מופעל ומושבע לקיום פועל ומשפיע; קים מתוך: אונס, מבוכה ואילמות — לקיום מלא רצון, מעוף וזמה, ברכת של המ"ה ליציר כפיו ממצה את כל תפקידו: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה"י.

ככשו את הסביבה והדכירו אותה תחתיכם, אם לא תמשלו בה, היא תשעבד אתכם. היעוד מעניק לו לאדם עמדה חדשה בעולמו של הקב"ה; הוא נתון לו כתר מלכות. והאדם הופך שותפו של הקב"ה במעשה בראשית.

ברשות היעוד האדם מכיר את המציאות כמו שהיא ואינו תאב להשתמש במסכעות הרמוניסטיות כדי להסתיר את-הרע ולהעלימו מן העין. בן-היעוד הוא ריאליסטון ביותר ואינו נרתע מסני התיצבות פנים בפנים מול הרע. גישתו הלכית-מוסרית היא, ונטולה היא כל נימה מטפיסית-ספקולטיבית. כשבן-היעוד סובל, הוא אומר בלבו: "ישנו רע ואני אינני, מכחשי-בה ואינני מחפה עליו בפלסוליסרקו; הנני מעוניין בו מבחינה הלכית, כאדם הרוצה לדעת את המעשה אשר יעשהו אני שואל שאלה פשוטה: מה יעשה הסבל, וחי, בסבלו?" במישור זה, בקודת-הכבוד ננתקת מבחינת הסיבוליות התכליתיות (שארן בנייהן אלא שנינו כיוון בלבד), לאספקט המעשי, הכביע מנוסחת עכשו בשפתה של ההלכה הפשוטה, וסובכת סחור-סחור לחמישה יומימית. שאלת-השאלות היא: מה מחייבים היסורים את האדם, ובעיה זו חכבה היתרה והעמידה אותה בסיבוי עולם-מחשבתה. ההלכה מעונינת בה כבשאר בעיות איסור והיתר, חיוב ופסור. אין אנו תוהים על דרכי הקב"ה המופלאות, אלא על דרך האדם אשר בה ילך כשהסבל קופץ עליו. אנו שואלים לא לסיבת הרע ולא לתכליתו, כי אם לתיקונו והפלטתו. איר, יתגה האדם בעת צרה? מה יעשה האדם ולא ימוק ביסוריו?

ה. התשובה ההלכית לשאלה זו פשוטה מאד. היסורים באים כדי לרומם את האדם, לטהר את רוחו ולקדשו, לנקות את מחשבתו ולצרפה מכל פסולת-הישישיות וסייגי-הגסות; לעדן את נפשו ולהרחיב את אופק חייו. כללו של דבר: היסורים — תפקידם לתקן את האדם באישיותו של האדם. ההלכה מלמדת אותנו, כי עת פלייל הוא בידי בעלי-היסורים להרשות את מכאוביו ללכת לאיבוד ולהשאר ללא-משמעות ומטרה. הסבל מופיע בעולם כדי לתרום דבר-מה לאדם, כדי לכפר עליו, כדי לגאול אותו מן. חוזהמה, מן גסות-הרוח ופסולת-הנפש. מהוכו צריך הסובל לעלות מזוקק ומצורף, טהור ונקי. "עת צרה היא ליעקב, וממנה יושע" — כלומר, מתוך הצרה עצמה יושע תשועת עולמים, יזכה להתגבשות והתעלות שאין דוגמתן. בעולם נטול-סבל, מתוך השלילה צומח החיוב, מתוך האנטי-תיזה מבצבצת התיזה, ומתוך הכחשת-הקיום מתגלה קיום חדש. על תגובה-רוחנית כבירה מצד האדם לצרה כי: תבוא העידה התורה באמרה: "בצה לך ומצאוך כל הדברים האלה... ושב עד ה' אלהיך, הסבל מחייב את האדם לשוב בתשובה שלימה אל האלהים. הצרה נוערת לצון. אותנו לתשובה, ואמרי החשובה אם לא התחדשתו וגאולתו תעלמות של האדם".

אוי ואבוי לו לאדם אם היסורים לא הביאוהו לידי משבר רוחני, ונשמעו נשאר קטורה ונעדרת סליחה; אוי ואבוי לו לסובל אם אין נפשו מתחממת בליום ליסורים, ואם אין החבלים מעלים את גר' ה' בו; כשמבאנים תועים בחללה של תבל ככחות אטומים ללא-תועלת, קיטרוג גדול בוקע ועולה לעומת האדם המפסיד את סבלו.

ה. ראה: זוהי התשובה שניתנה על-ידי בורא-עולם לאיוב. כל זמן שאיוב התפלסף, כעבד-הגורל, בדבר שאלת הסיבה והנימוק ודרש גילוי מהות הרע והיה חזון ושואל ורוגן מדוע ולמה באים היסורים ענה לו הקב"ה נמרצות בה"א שאלה של "היעדות": "מי זה מחשיך עצה בלתי דעת, אור נא כגורן חלציך ואשאלך והודיעני: איפה היית ביסודי ארץ? הגד, אם ידעת כינה?... הידעת עת לדת יעלי-סלע, חולל אילות תשמור?" אם אין אתה יודע את האלפא-ביטא של היצור, מדוע תחצף להקשות בקשיות על הנהגת העולם? אבל כשהינן איוב מה מותרה היא שאלתו, וכמה גדולה בערותו, והודה ולא בוש: "לכן הגדתי ולא אבין, נפלאות ממני ולא אדע" — גילה הקב"ה לאיש-היעוד את היסוד האמיתי הצפון ביסורים כפי ניסוחה של ההלכה: אמר לו הקב"ה: איוב! אמנם, לעולם לא תבין את סוד ה"מדוע?", סיבת היסורים ותכליתם, אבל יצר אחד מחובתך לדעת: את יסוד תיקון היסורים. אם תוכל להתרומם על-ידי היסורים לדרגה, שעד עכשו לא הגעת אליה, תדע שנועדו המה כמצע לתיקן הנפש הרוח.

דיעה אמיתית הודה שהאושר האמיתי שהוא ידיעת ה' נצור לכל מי שירדנו, ולא יעבירוה לאדם שום יסורין מכל היסורין הללו, אלא שהיה איוב מדמה כי מיני האושר המדומים הללו הם התכלית, לא הדרך, והוא יושב בתוך ההגדה לא בדרך העיון, ולפיכך נבדק אותם המבוכות ואמר אותם הדברים, וזה הוא ענין אמרו לשמע און שמעתך ועתה עיני ראתך על כן אמאם ונחמתי על עפר ואפר²⁸, ענין הדברים כפי הענין, על כן אמאם כל אשר הייתי מתאוה ונחמתי על היותי בתוך עפר ואפר כפי שהונח מצבו²⁹ והוא יושב בתוך האפר³⁰. ובגלל אמרתו זו האחרונה המורה על ההשגה הבכונה באמר בו בסמוך לכך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב³¹.

